

³ Иванчикова Е. А. Лексический повтор как экспрессивный прием синтаксического распространения // Мысли о современном русском языке. М., 1969. С. 138—139.

⁴ Рохлин А. С. К вопросу о формировании двучленных структур сложного синтаксического единства // Научные труды Кубанского государственного университета. Краснодар, 1973. Вып. 171. С. 131.

⁵ Гл.: Лосева Л. М. Структурно-семантическая организация целых текстов. Одесса, 1973. С. 10—11; Щербатенко Е. А. К вопросу о способах сжатия текста с сохранением объема информации // Вопросы семантики русского языка. М., 1976. С. 222 і інш.

⁶ Грамматика русского языка. М., 1954. Т. II: Синтаксис. Ч. 2. С. 111.

⁷ Виноградов В. В. Основные вопросы синтаксиса предложения. М., 1962. С. 422.

⁸ Гвоздев А. И. Очерки по стилистике русского языка. М., 1954. С. 264.

⁹ Солганик Г. Я. Синтаксическая стилистика. М., 1973. С. 57.

¹⁰ Иванчикова Е. А. Названная праца. С. 131, 139.

¹¹ Там же. С. 139.

Р. М. КАЗЛОВА

**СЛАВЯНСКІЯ КАНТЫНУАНТЫ І-Е. **(s)kel-*
'ГНУЦЬ; КРЫВІЦЬ; ВЯРЦЕЦЬ'
(вытворныя ад асновы **čьlр-*)**

Артыкул з'яўляецца працягам работы па выяўленню славянскіх кантынуантаў і-е. **(s)kel-* 'гнуць, згінаць; крывіць; круціць, вярцець', расшыранага дэтэрмінатывам *-р-*, часткова апісаных намі раней¹, прысвечаны аналізу лексічных адзінак, каранёвы вакалізм якіх прадстаўлены ступенню рэдукцыі *е-рада*, г. зн. вытворным ад асновы **čьlр-*.

Ступень рэдукцыі каранёвага вакалізму *е-рада* даследуемай асновы прадстаўлена праслав. **čьlра ж., *čьlрѣ м.*, узнёўленне якіх магчыма на аснове шматлікіх паказанняў. Патрэбна адзначыць, што рэканструкцыя архетыпу **čьlрѣ* ажыццёўлена аўтарамі ЭССЯ і SP на аснове чэш. *člup* 'бугор, пагорак', дыял. *čup* 'вялікі пагорак, пагорак з плоскай вяршыняй', 'гара' з улікам руск. дыял. *челпан, чалпан* 'горка', 'круглы курган; магіла', 'горб'. Генетычна **člрѣ* характарызуецца як няяснае ўтварэнне (ЭССЯ. IV, 144; SP. II, 222). На наш погляд, акрамя названага, да рэфлексаў праформ **čьlра, *čьlрѣ* правамерна аднесці наступны славянскі матэрыял: блр. дыял. палеск. *чаўна* 'дурань' (БМ. X, 128), 'дурная галава, мазгаўня' (запіс наш), *чбўна* 'неахайная жанчына' (ТС. V, 298), укр. дыял. *чалпа* 'апалонік, вялікая лыжка' (Вашенко. I, 101), *чблпа* 'лапатка для выймання солі з саляных азёр' (Гринченко. IV, 469), с.-харв. *чупа* 'пасма валасоў' і інш., ад якіх нельга аддзяляць шэраг анамастычных адзінак. Маюцца на ўвазе руск. *Чалновка* — назва вострава на возеры Жыжацкім на Пскоўшчыне, чэш. *člupi* — мікратапонім (назва няроўнага поля), польск. *Czołpie* — возера ў басейне Drwęcy (HW 232), *Czołpa*, ст.-польск. *Czelp* — антрапонімы (SSNO. I, 416), *Czułpa* — айконім (Spis PRL. 193) і інш. Прыведзены матэрыял істотна пашырае арэал аналізуемых праформ, узбагачае семантычную характарыстыку асновы **čьlр-*.

У аснове семантыкі праформ **čьlра, *čьlрѣ*, як гэта відаць з семантыкі іх рэфлексаў, ляжала прыкмета выгнутасці, пукатасці, акругласці, якая канкрэтызавалася ў прыватных значэннях 'гара, горка, узвышша', 'горб', 'галава' → 'дурная галава', 'лыжка, апалонік' і інш., ад якіх у выніку метафарычных і метанімічных пераносаў утварыліся ўсе астатнія. Сказанае дазваляе ўключыць разглядаемыя праславянізмы ў гняздо **(s)kel-* з вышэй указанай семантыкай.

Вядома, што ў структурах тыпу *təlt* даволі часта назіраецца такая фанетычная з'ява, як абсорбцыя плаўнага *л*. Улік гэтай з'явы дазваляе далучыць да разглядаемага кола славянскіх слоў руск. дыял. паўн. *чупа* згіб ракі, возера ці зямельнай мяжы, 'вузкі заліў возера', 'канец матні невада', *Чупа* — назва балота ў Бабаеўскім раёне Валагодскай вобласці, *Чупы* — мікратапонім (назва пожні) у Каргапольскім раёне Архан-

гельській вобласці, якія аднесены да субстратных (фіна-ўгорскіх) элементаў², *чупа*, *чупка* 'неахайная жанчына', *чупка* 'невялікая драўляная міска' (Даль. IV, 615) і інш. У такім выпадку для руск. *чупа* мяркуецца зыходнае *чупна/чулна* < *човна/чолна*, у якім *у*-вакалізм каранёвай марфемы стабілізаваўся пад уздзеяннем білабіяльнага *в/у*, узнікшага ў выніку перахода *л* у *в/у* у асновах тыпу *təlt*, звычайнага для ўсходнеславянскіх моў. Форма *човна* < *чолна* < *челна* адлюстроўвае пераход *e* (< *ь*) → *о* пасля шыпячых. Указаныя фанетычныя з'явы былі ўласцівы структурам тыпу *təlt* ужо ў старажытнарускі перыяд³. Такім чынам, фанетыка рускага слова цалкам тлумачыцца пры ўлічэнні фанетычных працэсаў уласна рускай мовы: *чупа* < *чупна* < *човна* < *челна* < *чьлна*. Зафіксаваныя ў фіна-угорскіх мовах формы, на якія генетычна арыентавана рускае слова (фін. *surri* 'задняя частка мярэжы', 'вугал', карэл.-лів. *t'suri* 'вугал', люд. *t'sur*, *t'surri* 'вугал', вепс. *t'sur*, *t'sur* 'задняя частка невада', ойк. *t'sidp(a)* 'запечны мяшок', 'унутраная частка чаўна' і інш.)⁴, з'яўляюцца запазычаннямі з рускай мовы.

Словаўтваральнымі адносінамі з **čьlpa*, **čьlръ* тлумачыцца генезіс многіх славянскіх лексічных адзінак, якія, трэба думаць, з'яўляюцца такімі ж старажытнымі, як і ўтвараючыя іх словы, хоць рэканструкцыя праформ для некаторых з іх на праславянскім узроўні застаецца праблематычнай з арэальных прычын. Пры ўзнаўленні праформ для лакальна абмежаваных адзінак намі ўлічваўся факт замацаванасці іх у анамастыцы славян. Да ліку магчымых праславянізмаў правамерна аднесці: **čьlрѣка* ж., **čьlрѣкъ* м. — дэмінітывы ад **čьlpa*, **čьlръ*: руск. дыял. *чупка* 'неахайная жанчына', 'невялікая драўляная міска', чэш. *člupek*, дыял. *čurek* 'вяршыня гары', 'пагорак, узвышша', *věclopek* 'пагорак' *Člupek* — айконім (Machek. 105) і інш.;

**čьlpaкъ* — вытворнае з суфіксам *-ak-*: руск. дыял. *челпак* 'невялікае ўзвышша', 'прадаўгаваты пірог; пірог без начынкi', генетычную сувязь якога з *челпан* адзначыў М. Фасмер (IV, 329), *Челпаков* — антрапонім, в.-луж. *čowrak* 'попаўзень' (Jakudaš. 77) і інш.;

**čьlpanъ*: руск. дыял. *челпан* (фанетычныя варыянты, *чалпán*, *чаўпán*, *чолпán*, *чуппán*) 'горка', 'курган', 'магіла', 'горб', 'каравай хлеба, пірог', 'прадаўгаватая булачка', 'пузыр', 'страўнік, трыбухі', 'скураны мяшок на сала, масла', 'дурань' (Даль. IV, 589, 611), *челпан* 'вяршыня гары', 'невялікая круглявая горка', 'гуз, пухліна, падскураны пузыр', 'круглая булачка' (Соликам. сл. 676), *чалпán* 'цэгла', 'гняздо шаршнёў' (Сл. Приамурья. 320), *чолпан* 'бугор, узвышша' (Новосиб. сл. 588) і інш. Аналізуемае слова шырока адлюстравана ў славянскай анамастыцы. Параўн. ст.-руск. *Челпановъ*, руск. *Челпанов*, *Чолпанов* — антрапонімы (Тупиков. 817), *Челпан* — назва некалькіх горак у Валагодскай вобласці, *Челпаново* — айконімы ў Валагодскай, Кастрямскай і Наўгародскай абласцях (Костр. 37; Новг. X, 32), *Чулпан*, *Чулпаново* — айконімы ў Астраханскай і Маскоўскай абласцях (Моск. 185), *Чупанка* — рака ў басейне Масквы (Смолицкая. 118), блр. *Цалпán* — антрапонім (Бірыла. 435) < *Чалпан* < *Челпан*, укр. *Чолпана* (варыянт *Чолпанова*) — балка на правабярэжжы ракі Кальміус (басейн Азоўскага мора) (СГУ. 610), *Кырк-Чалпán* — айконім у Крыме (Тавр. 54) — назва, якая падверглася цюркізацыі шляхам далучэння цюркскага элемента *Кырк*, балг. *Челпánов*, *Чолпánов* — антрапонімы (Илчев. 538, 545) і інш.

Неабходна адзначыць, што ў некаторых працах па рускай дыялектнай лексіцы беспадстаўна паўтараецца думка аб запазычанні *челпан*, якое ідэальна працягвае зыходнае **čьlpanъ* — вытворнае з суфіксам *-an-*. Так, І. С. Лутавінава, услед за этнографам М. Ф. Сумцовым, які бачыў у *челпане* «фінскі або цюркскі ўплыў», без якіх-небудзь абгрунтаванняў і нават без указання на канкрэтнае слова ў якасці крыніцы для запазычання заключае: «Слова відавочна запазычанае»⁵. А. В. Вострыкаў тлумачыць *челпан* як вынік кантамінацыі спрадвечнага і запазычанага слоў, не называючы канкрэтны лексічны матэрыял, які мог узаемадзейнічаць⁶, і інш. На наш погляд, гэтыя далёкія ад рэальнасці заклю-

чэнні, для якіх няма нават фармальных прычын, маглі быць зроблены толькі таму, што лёс рускага слова вырашаўся ў адрыве ад славянскага матэрыялу, ад яго генетычнага гнязда, у якім асэнсоўваецца семантычны дыяпазон кожнай лексічнай адзінкі і адшукваецца тая скрэпа, якая аб'ядноўвае ўсе прыватныя значэнні. Такой семантычнай скрэпай для ўсіх семантычных рэфлексаў праформы **čьlpaŋ* з'яўляецца першаснае значэнне асновы **čьlpr-* — 'выгнутасць, пукатасць, акругласць' (значэнне вытворнага слова, як вядома, матывуецца значэннем адпаведнага ўтвараючага слова). З гэтым значэннем адносінамі прамой вывадзімасці звязаны 'бугор, узвышша', 'гара, курган', 'горб', 'нарост, гузак', 'пузыр' і інш., з якімі метанімічнымі адносінамі звязаны ўсе астатнія значэнні. Фарміраванне тоесных ці блізкіх значэнняў слоў, належачых да гнёздаў з зыходнай семантыкай 'гнуць, згінаць; крывіць; круціць, вярцець', пацвярджаецца паралелямі. Параўн. семантычную структуру праслав. **čьlvixъ* і інш.

**čьlprъa/*čьlprъь*: руск. *Човня* — айконім у Старадубскім раёне Браншчыны, блр. дыял. *чайпéнь* м., *чайпня́* ж. 'пустамеля' (БМ. X, 129; Янкоўскі. II, 193), *чайпéнь* і *чайпня́* 'дурная галава, мазгаўня', 'дурань' (запіс наші) і інш.

Несумненна, у сувязі з **čьlpa*, **čьlprъ* неабходна разглядаць генезіс блр. дыял. *чайпéшка* 'шалапут, някемлівая асоба' (ЖС. 177), 'дурная галава' (запіс наш), *чо́йпота* 'глупства, бязглуздзіца' (ТС. V, 298), руск. дыял. *челпáшек* 'грэбень гары, узвышша', *челпушка* 'булка; каравай' (Даль. IV, 589, 615), *чупаха*, *чупашка* 'неахайная жанчына', *чупыш* 'крутая горка', *Чупыш* — мікратапонімы ў Анежскім і Шанкурскім раёнах Архангельскай вобласці, аднесеныя да фіна-ўгорскіх элементаў⁷, в.-луж. *čowpawa* 'ручэй, паток' (Jakudaš. 77), чэш. дыял. *čipel* 'грэбень гары' (Малько. 13), *čipres* 'узвышша з неўрадлівай глебай', 'вялікае ўзвышша' (Mašek. 105) і інш. Патрэбна зазначыць, што такія лексічныя адзінкі, як блр. *чайпéшка*, руск. *челпашек*, *чупаха*, *чупашка*, *челпушка*, *чупыш* успрымаюцца як словаўтваральныя варыянты, якія аб'ядноўваюцца апорным кансанантным элементам -х- іх суфіксальных марфем.

З ад'ектываў, словаўтваральна звязаных з **čьlpa*, **čьlprъ*, патрэбна ўказаць **čьlprinъ*, узнаўленне якога магчыма на аснове анамастычных паказанняў. Параўн. руск. *Челпин*, *Чельпин* — антрапонімы, *Челпинка* — айконім (Новг. VI, 90), польск. *Czołpin* (тройцы), *Czołpino*, *Czołpinko* — айконімы ў розных ваяводствах ПНР (Spis PRL. 197), *Czołpiński*, ст.-польск. *Czołpiński* — антрапонім (SSNO. I, 429) і інш.

Праслав. **čьlpa*, **čьlprъ* словаўтваральна матывуецца шэраг дзеясловаў: **čьlpati se/*čьlpati se*: блр. дыял. *чо́ўпаць* 'плявузгаць, выдумляць' (ТС. V, 298), *чо́ўпацца* 'павольна ісці, плесціся', *чайпíцца* 'павольна ісці' (БМ. X, 128), *пачайпíць* 'патаўчы' (СБГ. III, 47), укр. дыял. *човпити* (*голову*) 'дурыць галаву', в.-луж. *čowpač* 'карабкацца, лезці', 'спускацца, спаўзаць' (Zeman. 47), славац. дыял. *čulpať* sa 'павольна ісці, чыкільгаць' (Kálal. 83) і інш.;

**čьlprěti*: руск. дыял. *очалпéть* 'аслупянець', *чильпéть* 'тырчаць, быць дзе-небудзь' (Иркут. сл. III, 123), славац. *čipiet'* 'сядзець на кукішках' (SSJ. I, 279) і інш.;

**čьlpti* (*se*): блр. *чайпці* 'гаварыць недарэчнасці, глупства', 'настойліва даводзіць што-небудзь, паўтараць адно і тое ж', *чайпціся* 'не выходзіць з галавы, пастаянна напамінаць пра сябе', 'рабіцца, адбывацца (пра што-небудзь тлумнае, бязладнае)' (ТСБМ. V, 310), дыял. *чо́ўпці* 'несці, соваць', *чо́ўпціся* 'ісці, прасоўвацца' (Насовіч. 700), *чо́ўпці* 'выдумляць, плявузгаць', 'вытвараць, рабіць нешта недарэчнае', *чо́ўпціся* 'таўчыся' (ТС. V, 298—299), *вычайпляць* 'вытвараць, здэкавацца' (Сцяшковіч. 100), *счайпці* (*аб караваі хлеба*) 'зрабіць, сфармаваць', укр. *човати* 'біць, калаціць', 'гаварыць, паўтараць адно і тое ж', 'павольна ісці, цягнуцца', *човптися* 'таўчыся, корпацца' (Гринченко. IV, 468) і інш.

Праслав. **čьlpti*, узнаўленне якога ажыццёўлена Э. Бернекером, які адносіў яго да гнязда **(s)kel-* 'рэзаць, калоць' (SEW. I, 169), уключаец-

ца ў слоўнікі-рэканструкцыі (ЭССЯ. IV, 144; SP. II, 221—222), аднак агульнапрынятай этымалогіі ў слова няма. Асноўная прычына гэтага, па заключэнню этымолагаў,— семантычныя цяжкасці. Крокі да пераадолення гэтых цяжкасцей зроблены аўтарамі ЭССЯ, якія прыйшлі да вываду аб тым, што «ключавым значэннем слоў на **čьlpti* можна лічыць 'плесці', адкуль выводзяцца 'ісці, цягнуцца, плесціся', 'плесці, гаварыць глупства', 'капацца, корпацца' (ЭССЯ. IV, 144). Як нам уяўляецца, зыходнае значэнне **čьlpti* можна канкрэтызаваць — рабіць згібы, петлі; плесці', якое дазваляе разглядаць усе семантычныя рэфлексацыі даследуемага дзеяслова як другасныя, вытворныя. Параўн. тыпалагічна паралельныя руск. дыял. *гнулки гнуть* 'гаварыць бязглуздыцу, няпраўду' (Даль. I, 349), польск. дыял. *gibać się* 'павольна ісці, цягнуцца' (Karłowicz. II, 72) і інш. Значэнне 'гнуць, загінаць' магло быць актуальным для 'рабіць, фармаваць (каравай)'. Параўн. блр. фальк. *гібаць каравай*. Нельга аднак не ўлічваць магчымыя рэалізацыі зыходнага значэння 'вярцець, вярцецца', якія маглі быць асновай для фарміравання значэнняў 'пастаянна напамінаць пра сябе; не выходзіць з галавы' і інш. Параўн. звычайныя канструкцыі тыпу *думка верціцца ў галаве, слова верціцца на языку* і пад. Такім чынам, славянскія факты указваюць на полісемантычнасць праслав. **čьlpti*.

Патрэбна адзначыць, што блр. *чаўнці*, адарванае ад яго генетычнага гнязда, супастаўляецца з літ. *čiaūpti* 'малоць языком, плявузгаць', 'сціскаць губы', *čiaūpytis* 'крыўляцца', 'крывіць рот, сціскаючы губы', на аснове чаго слова залічваецца ў спіс беларускіх балтызмаў⁸. У этымалагічнай літаратуры ўжо падкрэслівалася, што версія літоўскага паходжання беларускага *чаўнці* зводзіцца на нішто фактам наяўнасці ў славацкай мове, тэрытарыяльна не звязанай з беларускай, дзеяслова *čulpať sa*, які істотна пашырае арэал дзеяслоўных форм (ЭССЯ. IV, 144). Справа ж не толькі ў арэальнай характарыстыцы аналізуемай адзінкі. Галоўнае, што сведчыць супраць запазычання беларускага слова з літоўскай мовы, гэта фанетыка беларускага і літоўскага слоў. Блр. *чаўнці* ідэальна адлюстроўвае зыходнае **čьlpti*, яснае па сваёй структуры (**čьlpti* < **kl'-p-*) і семантыцы. Літоўская паралель да гэтага беларускага слова павінна была б мець выгляд **kūlpti*, чаго не знаходзіцца. Фанетыка літ. *čiaūpti* можа быць вытлумачана толькі на беларускім матэрыяле. Іншымі словамі, літ. *čiaūpti* — адаптацыя блр. *чаўнці*, фанетычна другаснага, у аснове якога ўжо адбыўся пераход *л* — *в/ў*. Прыведзены выпадак яшчэ раз падкрэслівае важнасць этымалагічнага крытэрыя пры вызначэнні напрамку запазычання слоў адной мовай у другой.

У заключэнне належыць падкрэсліць, што асновы **kčьlp-* і **čьlp-*, звязаныя адносінамі старажытнага чаргавання, мелі аднолькавыя дэрывацыйныя магчымасці. Параўн. наяўнасць структурных пар тыпу

$$\left. \begin{array}{l} *kčьlp - \\ *čьlp - \end{array} \right\} - akčь, \quad \left. \begin{array}{l} *kčьlp - \\ *čьlp - \end{array} \right\} - ančь, \quad \left. \begin{array}{l} *kčьlp - \\ *čьlp - \end{array} \right\} - ьnčь$$

і інш. якія сведчаць аб строгай арганізацыі, упарадкаванасці лексікі ў этымалагічным гняздзе. Улік з'яў словаўтваральнага паралелізму са-дзеінічае генетычнай інтэрпрэтацыі лексічных рэліктаў — слоў, да якіх час быў бязлітасным і абмежаваў іх бытаванне якой-небудзь вузкай тэрыторыяй.

¹ Гл.: Казлова Р. М. Славянскія кантынванты і-е. **(s)kel-* 'гнуць; крывіць; вярцець, круціць' (Утварэнні ад асновы **kčьlp-*) // Весн. Беларус. ун-та. Сер. 4. 1989. № 1.

² Гл.: Матвеев А. К. Этимологизация субстратных топонимов и апеллятивных заимствований // Этимология, 1971. М., 1973. С. 353.

³ Гл.: Филин Ф. П. Происхождение русского, украинского и белорусского языков. Л., 1972. С. 189, 351—353.

⁴ Гл.: Матвеев А. К. Этимологизация субстратных топонимов и апеллятивных заимствований. С. 353.

⁵ Лутовнинова И. С. Лингвистические данные и вопрос об отношении псковских названий кушаний к северно-русским // *Северно-русские говоры*. Л., 1975. Вып. 2. С. 70.

⁶ Гл.: Востриков О. В. Финно-угорские лексические элементы в русских говорах Волго-Двинского междуречья // *Этимологические исследования*. Свердловск, 1981. С. 25.

⁷ Гл.: Матвеев А. К. Этимологизация субстратных топонимов и апеллятивные заимствования. С. 353.

⁸ Гл.: Лаучюте Ю. А. Словарь балтизмов в славянских языках. Л., 1982. С. 73. Для літ. *čiaurūtis* у якасці крыніцы для запазычання патрэбна ўказаць блр. дыял. *чаўніцца* < *човпитися* < *чълпитися*.

Скарачэнні

БМ — Беларуская мова. Мн., 1982. Вып. 10; Ващенко — Ващенко В. С. Словник полтавських говорів. Харків, 1960. Вип. 1; Гринченко — Гринченко Б. Д. Словарь украинского языка. Киев, 1958. Т. 4; Даль — Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. М., 1956. Т. 4; ЖС — Жывое слова. Мн., 1978; Илчев — Илчев С. Речник на личните и фамилии имена у българите. София, 1968; Иркут. сл. — Иркутский областной словарь. Иркутск, 1979. Вып. 3; Костр. — Списки населенных мест Российской империи (далее — Списки): XVIII. Костромская губерния. СПб., 1877; Малько — Малько Р. Н. Географическая терминология чешского и словацкого языков. Мн., 1974; Моск. — Списки... XXIV. Московская губерния. СПб., 1862; Новг. — Список населенных мест Новгородской губернии. СПб., 1912; Вып. 10; Новосиб. сл. — Словарь русских говоров Новосибирской области // Под ред. А. И. Федорова. Новосибирск, 1979; СГУ — Словник гідронімів України. Київ, 1979; Сл. Приамурья — Словарь русских говоров Приамурья. М., 1983; Смолицкая — Смолицкая Г. П. Гидронимия бассейна Оки (Список рек и озер). М., 1976; Соликам. сл. — Беева О. П. Словарь говоров Соликамского района Пермской области. Пермь, 1973; Сцяшковіч — Сцяшковіч Т. Ф. Матэрыялы да слоўніка Гродзенскай вобласці. М., 1972; Тавр. — Списки... XI. Таврическая губерния. СПб., 1865; ТС — Тураўскі слоўнік. Мн., 1987. Т. 5; Туников — Туников Н. М. Словарь древнерусских личных собственных имен. СПб., 1903; Фасмер — Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. М., 1973. Т. 4; ЭССЯ — Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / Под ред. Трубачева О. Н. М., 1978: Вып. 4; Янкоўскі — Янкоўскі Ф. Дыялектны слоўнік. Мн., 1960. Вып. 11. *Jakubaš* — *Jakubaš* F.

Hornjo-serbsko-nemški slovník. Budyšin, 1954; HW — Hydronimia Wisly. Wykaz narw w układzie hydrograficznym / Pod red. P. Zwolińskiego. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1965; Káľal — Káľal M. Slovenský slovník z literatury aj nárečí. Baňsko-Bystrica, 1923; Karłowicz — Karłowicz J. Słownik gwar polskich. Kraków, 1900. T. 1; Machek — Machek V. Etymologický slovník jazyka českého. Praha, 1971; SP — Słownik prasłowiański / Pod red. F. Sławskiego. Kraków, 1976. T. 2; Spis PRL — Spis miejscowości Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Warszawa, 1967; SSNO — Słownik staropolskich nazw osobowych / Pod red. W. Taszyckiego. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1967. T. 1; Zeman — Zeman H. Słownik gornoluzyczko-polski. Warszawa, 1967.

А. А. РАДЗЕВІЧ

СИТУАНТЫ Ў СТРУКТУРЫ СУБСТАНТЫўНАГА СКАЗА

Гісторыя распрацоўкі тэорыі сказа — не проста сума лінгвістычных даследаванняў, заснаваных на лагічным або псіхалагічным уяўленні яго сістэмы, а своеасаблівыя пошукі прывядзення ў адпаведнасць ведаў пра моўныя працэсы з канкрэтным іх праяўленнем. І вось тут даволі часта перавага аддавалася аднаму з трох звёнаў у сістэме простага сказа — аб'екту, суб'екту ці адносінам паміж данымі катэгорыямі. Можна адсюль і ідзе супярэчнасць, спрэчнасць некаторых палажэнняў сінтаксічнай навукі?

Паўстае пытанне: дзе шукаць выхад з гэтага становішча? Усё часцей даследчыкі прыходзяць да думкі, што «тэорыя сказа павінна лічыцца з тым, што ў структуры... лінгвістычнага аб'екта-сказа яго кампаненты («рэчы») і адносіны, якія існуюць паміж імі, утвараюць непарыўнае адзінства»¹. У сувязі з гэтым даследаванне месца і ролі сітуацыйных пашыральных на ўзроўні структурнай арганізацыі субстантыўнага сказа дазваляе па-іншаму глянуць на прэдкатыўнасць — асноўны па-